
ՃԱՆԱԶՎԱԾ ՊԱՏՄԱԲԱՆԸ

(Արարատ Մխիթարի Հակոբյանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ)

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, պատմական գիտությունների դոկտոր, Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի (ՀՊՏՀ) «Փիլիսոփայության և հայոց պատմության» ամբիոնի պրոֆեսոր Արարատ Մխիթարի Հակոբյանի ծննդյան 70-ամյակը: Ծնվել է 1947 թ. փետրվարի 26-ին ՀՍՄՀ Էջմիածնի շրջանի (ներկայիս՝ Արմավիրի մարզ) Ապագա (նախկին՝ Թուրքմենյու) գյուղում՝ երկրագործի ընտանիքում: Նախնիները պատմական Սասունից են. հնուց ի վեր բնակվել են Արևմտյան Հայաստանի Բիթլիսի նահանգի Սասուն գավառի Մոտկան գավառակի Բոյնուտ գյուղում: Տոհմի պատմական արմատները, հարազատների ապրած կյանքը էապես պայմանավորել են մանուկ հասակից Ա. Հակոբյանի հետաքրքրությունը պատմական Հայրենիքի, առհասարակ՝ հայ ժողովրդի պատմության հանդեպ:

Ավարտելով հարևան Ջրառատ գյուղի արտադրական ուսուցմամբ 11-ամյա միջնակարգ դպրոցը՝ Ա. Հակոբյանը 1966–1971 թթ. ուսանել և բարձր առաջադիմությամբ ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետը: Համալսարանն ավարտելուց հետո (ասպիրանտուրա ընդունվելու երաշխավորագրով) նույն՝ 1971 թ., աշխատանքի է անցել Գիտությունների ակադեմիայի պատմության ինստիտուտում՝ որպես ավագ լաբորանտ: Մասնագիտանալով նոր շրջանի սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների պատմության հարցերում՝ ուսումնասիրել է Արևելյան Հայաստանի ու, մասնավորապես, Կարսի մարզի պետական գյուղացիների պատմության հիմնախնդիրները: Ավարտելով արտադրությունից չկտրված ասպիրանտուրան (գիտ. ղեկավար պրոֆ. Ա. Ս. Համբարյան)՝ 1980 թ. հաջողությամբ պաշտպանել է «Կարսի մարզի պետական գյուղացիները 1878–1917 թթ.» վերնագրով թեկնածուականատենահիշատությունը և ստացել պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտա-

կան աստիճան: 1977–1982 թթ. Պատմության ինստիտուտում վարել է կրտսեր գիտաշխատողի պաշտոն: 1982 թ. հունվարից դասախոսական աշխատանքի է անցել Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտում. սկզբում՝ ավագ դասախոսի, իսկ 1985 թ.՝ դոցենտի պաշտոնում: 2000 թ. նշանակվել է Ճարտարագիտական (նախկին ԵրՊԻ) համալսարանի պրոֆեսորի պաշտոնում, իսկ 2006 թ. Բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովի (ԲՈՀ) կողմից նրան շնորհվել է պրոֆեսորի կոչում:

2005 թ. Ա. Հակոբյանը մրցութով ընտրվել է ՀՊՏՀ-ի «Պատմության և քաղաքագիտության» ամբիոնի վարիչ ու մինչև 2013 թ. գլխավորել է նրա աշխատանքները: Այժմ պրոֆեսորի պաշտոնով աշխատում է «Փիլիսոփայության և հայոց պատմության» ամբիոնում:

1988 թ. սկիզբ առած Արցախյան շարժման, ԽՍՀՄ փլուզման և Հայաստանի անկախացման գործընթացների հրամայականով՝ Ա. Հակոբյանը հանրապետությունում առաջիններից մեկը ձեռնամուխ եղավ մեզանում հայոց պատմության մինչ այդ, ըստ էության, փակ համարվող թեմաներից մեկի՝ Հայաստանի առաջին հանրապետության պատմության հետազոտությանը: Օգտվելով Ազգային գրադարանի գրականության ու մամուլի հատուկ բաժիններից, գաղտնագերծված արխիվային ֆոնդերից՝ կարճ ժամանակամիջոցում՝ 1992 թ., լույս ընծայեց «Հայաստանի Հանրապետություն (1918–1920 թթ.)», իսկ 1994 թ.՝ «ՀՅԴ 9-րդ Ընդհ. ժողովը» վերնագրերով գրքույկները, ինչպես նաև գիտական ու հրապարակախոսական բազմաթիվ հոդվածներ: 1990-ական թվականներին հանրապետության գիտական պարբերականներում՝ «Պատմաբանասիրական հանդես», «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», «Դրոշակ» և այլն, իրար հետևից լույս տեսան Հայաստանի առաջին հանրապետության քաղաքական և կուսակցական համակարգի պատմության հարցերին նվիրված մի շարք ուսումնասիրություններ: Արդյունքում՝ 1998 թ., հաջողությամբ պաշտպանեց «Հայաստանի խորհրդարանը և քաղաքական կուսակցությունները (1918–1920 թթ.)» վերնագրով դոկտորական թեզ և ստացավ պատմական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան: 2005 թ. սույն աշխատանքը լույս տեսավ իբրև մենագրություն:

Նկատենք՝ աշխատության մեջ բազմակողմանիորեն փաստարկվում ու հիմնավորվում է այն իրողությունը, որ Առաջին աշխարհամարտի և ռուսական 1917 թ. հեղափոխությունների ժամանակաշրջանների թոհուրոհում Մեծ եղեռն տեսած հայ ժողովուրդն դարավոր ընդմիջումից հետո իր մեջ ուժ գտավ հայրենիքի մի փոքր հատվածում վերականգնել անկախ պետականությունը և ընդամենը երկուսուկես տարում կայացնել Հայաստանի

առաջին հանրապետությունը: Ցույց է տրված, որ Առաջին հանրապետությունը գրեթե բոլոր պարամետրերով՝ քաղաքական, պետաիրավական, ռազմադիվանագիտական և այլն, եվրոպական արժեքային համակարգին միտված կազմակերպված պետություն էր, որը, սակայն, արտաքին ուժերի (առաջին հերթին՝ քեմալական Թուրքիայի) կոպիտ միջամտությամբ կորցրեց իր տարածքների զգալի մասը և, չունենալով այլընտրանք, հարկադրված խորհրդայնացվեց:

Ա. Հակոբյանի հրատարակած մենագրությունների շարքում, ըստ ամենայնի, կարելի է առանձնացնել պատմագիտական երեք հետազոտություն: Քաղաքական հույժ արդիական նշանակություն ունի Մոսկվայի և Կարսի 1921 թ. պայմանագրերի արդի իրողությունների լույսի տակ քննությունը. պայմանագրեր, որոնցով, փաստորեն, Ռուսաստանը և Թուրքիան որոշել են Հայաստանի պետական սահմանները և այն պարտադրել հայ ժողովրդին: «Խորհրդային Հայաստանը Մոսկվայի և Կարսի պայմանագրերում» (2010 թ.) վերնագրով սույն մենագրությունում փաստական-վավերագիր հարուստ նյութերի հիման վրա ցույց է տրված, որ այդ պայմանագրերը Հայաստանին ու հայ ժողովրդին ուժով պարտադրված, միջազգային իրավունքի կոպիտ խախտմամբ կնքված ապօրինի պայմանագրեր են և ենթակա են չեղարկման:

Ա. Հակոբյանի «ՀՄԽՀ 1921 թ. ներքաղաքական կյանքի պատմության հիմնահարցերը հայ պատմագրության մեջ» (2014 թ.) խորագրով ուսումնասիրության մեջ քննական ու վերլուծական մոտեցմամբ ներկայացված են խորհրդային, հետխորհրդային և սփյուռքահայ պատմագիր ու հուշագիր հեղինակների տեսակետներն ու դիրքորոշումները 1921 թ. Փետրվարյան ապստամբության, ռազմական կոմունիզմից ՆԷՊ-ի անցման, Գ. Նժդեհի ու զանգեզուրյան իրադարձությունների, պետական շինարարության, քաղաքական կուսակցությունների լուծարման և առանցքային այլ հարցերի վերաբերյալ:

2016 թ. ընթերցողի դատին հանձնվեց ճանաչված պատմաբանի հերթական ուսումնասիրությունը՝ «Միակուսակցական վարչակարգի ձևավորումը Խորհրդային Հայաստանում (1920-ական թվականներ)» վերնագրով: Աշխատության մեջ ցույց է տրված, թե ինչպես Խորհրդային Ռուսաստանի օրինակով բոլշևիկյան միակուսակցական վարչակարգ հաստատվեց նաև Հայաստանում, քննված ու բացահայտված է դրա կառուցվածքը, բնույթը և դրսևորման առանձնահատկությունները:

Ընդհանուր առմամբ, Ա. Հակոբյանը հրատարակել է 15 մենագրություն, ավելի քան 90 գիտական հոդված, 60-ից ավել հասարակական-քաղաքական տարաբնույթ հրապարակումներ:

Հարկ է նշել, որ 1990-ական թվականների կեսերից Ա. Հակոբյանի համահեղինակությամբ մի քանի հրատարակությամբ լույս են տեսել «Հայոց պատմություն» բուհական ուսումնական ձեռնարկը և ուսումնամեթոդական այլ աշխատանքներ: Ակադեմիկոս Վլ. Բարխուդարյանի ընդհանուր խմբագրությամբ 2007–2008 և 2013–2014 թթ. 8-րդ և 9-րդ դասարանների համար լույս տեսած «Հայոց պատմության» դպրոցական դասագրքերի համահեղինակ է:

Վերջին տասնամյակում Ա. Հակոբյանը մասնակցություն է ունեցել նաև «Հայոց պատմություն» բազմահատորյակի հեղինակային և խմբագրական աշխատանքներին: Նրա հեղինակությամբ է պատրաստված 4-րդ հատորի՝ Առաջին հանրապետությանը նվիրված բաժնի զգալի մասը:

Գիտահետազոտական աշխատանքներին զուգահեռ՝ ճանաչված պատմաբանը 1978 թ. վարել է դասախոսական և ուսումնամեթոդական աշխատանքներ Երևանի ֆիզիկական կուլտուրայի ինստիտուտում, Ճարտարագիտական, Գավառի համալսարաններում:

Ա. Հակոբյանը եղել է թեկնածուական մի քանի ատենախոսությունների ղեկավար, դոկտորական և թեկնածուական բազմաթիվ ատենախոսությունների պաշտոնական ընդդիմախոս:

Տարիներ շարունակ Ա. Հակոբյանը հանրապետության մի շարք բուհերում (Գորիսի, Գավառի և «Գլաձոր» համալսարաններում) նախագահել է պետական ավարտական քննությունները՝ հայոց, համաշխարհային և միջազգային իրավունք առարկաների գծով:

2009–2016 թթ. ընդգրկված է եղել ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում գործող գիտական աստիճաններ շնորհող ԲՈՀ-ի մասնագիտական խորհրդի կազմում:

Շնորհավորելով ՊԲՀ-ի հետ համագործակցող մեր գործընկերոջ հոբելյանը՝ մաղթում ենք նրան առողջություն, երկար տարիների ստեղծագործական բեղմնավոր աշխատանք:

ԱՆՈՒՇԱՎԱՆ ԶԱՔԱՐՅԱՆ